

KÖLTÉSZET NAPJA

Nógrádi Gábor

VEGZÉS

En nem akarok redőket belőled szememtől számig, számtól orromig, te kenyérben, s rokonban üncstelen, te testben nyár, gazdag és oly okos, Ki egy sugárnyi szóznak úgy örül, hogy rögtön jövőt formálna belőle, ki összeomlik anyját, ha idézik, torkára csap, s úgy hörren bugyborékol, felráng, s zokog, mint lúggal mérgezett. Kit apám elkerül erkölcs és faj nevében, s inkább engem sem ismer, mintsem őt, míg én e romlott nyári éjszakában hánykolódom a csillagok között, mik véresre döfik oldalam, s így együgyűen elvégeztetik.

Sipos Áron

HALOTT ANYÁM

Kezeimet megmostam a szélben, arcomat a nap tisztította meg, hogy estére, mire hazértem téged gyerekként öleljelek.

Szárason és hófehéren hordozlak magamban akár terheket a lövedékek, álomban élsz és foszló karácsonyokban miként a gyermekévek,

amik most érnek meg bennem, mint Naptól, Szelektől független virág.

Tarnai László:

KETTŐS TORONY TÖVÉBEN

Acélhuzalok szelnek át csak általuk mozoghatok a kettős torony tövében számolom éveim — fiatal vagyok leteszem szemem a földre mennék utána — hétéfjű sárkány emberszemű bányásokat

ki védi meg örök-vidám ifjúságom

bezárom arcomat

[komolysággal csak a tűkör nevet rám — nem szabad elkieseredni még szükségem lesz

[magamra ha egy napon eltemetem balszerencsém a kettős torony tövébe

Gróf József

ÖNÉLETRAJZ

Már nem szexualitás. Ösztöneimben egyetlenes érdekek sejtiek. Sisteregve, Rohanva. Már minden csak eszék, hogy megtaláljam, elérjek a virradathoz, a véghez. Kezdetem. Majd kába út, utak az egy-igazhoz. Közben botlás, tévetegek eszmék, lázas varázs. Kékszíni virradat, kékszíni álom. Kiélt és lefojtott vágyak. Ösztönök foglya.

Magány. Kiterjedt egyedüllét. [Vonzás. Vonulás. Lovak előttem. Futnak. [Utánuk. Szenvedő karra nyúlok [feljűk. Elérem. Fejüket lehajítják. [Simogatom. Elhagynak. Messze. Örjítő ösztönök. Nem szexualitás. Isteni ösztön. Adott. Élek. [Nem tudom. A végeél: igazság. Ösztönöm célja. Olvadás. Szent egyesülés, tiszta [coitus. Agyamban zúg a pára.

Ihlet*

Részlet „A vers születése” című értekezéséből

Mi a költői ihlet? és van-e egyáltalán? Sok költő úgy mutatkozik előtünk, mint aki természetfölötti lobogásban alkot, szinte féltstenné magasztosulva, sőt talán földöntúli erőkkkel egyesülve. Mások kimondják, hogy a versírás is közösséges agymunka és semmi több, akárcsak egy matematikai feladat megoldása. Az ihlet lélektani problémáját a sokféle nyilatkozat, célzás, sejtetés inkább öszszeszegegyálja, mint kibonyolítja; a költőnek saját alkotásmódjára vonatkozó megjegyzése többnyire inkább arra világít, hogy az illető milyennek öhajjt látszani a kortársak előtt és főként az utókor előtt, mint a műalkotásra-alkalmas kedélyállapot, tehát nyilván létezik; ámbár nem emberfölötti megszállottság, hanem emberi lelki-jelenség.

Egy számtanpéldát megoldani, egy cikket megírni bármikor tudok, kivéve az egészen szélsőséges lelki-állapotokat, de a versírásához különleges szellemi konstelláció kell; ezt a különleges konstellációt nevezzük ihletnek. A közhiedelem szerint az ihlet: alkotó-révílet, trance. Tény, hogy trance-ig fokozódhat; de a költőmunkának igen csekély hányada keletkezik ekstázisban és nem okvetlenül a legjobbak, sőt akárhányszor a legrosszabbak. Talán nincs ember, aki valamilyen fajta ekstázist nem élt át: bárki-vel előfordul, hogy „magából kikelve”, hűvvel panaszkodik, veszekszik, vagy vitatkozik, még végre a földindultsága ekstázissá fokozódik. Emlékezzünk efféle észre: az idegrendszer izgalma szinte elzárja tudatunk elől a külvilágnak és szellemi alkotásnak nem ide vonatkozó elemeit, ellenben hihetetlen könnyűséggel válik gondolattá és kifejezéssé mindaz, ami a felindulá-sunkkal kapcsolatos tárgykörbe tartozik, az ekstázis, a tudat-működést egyirányúvá kényszeríti és mértéktelenül fokozza. Ugyanez vonatkozik az alkotó révíletre (vagyis nem magára az ihletre, csak annak leghevenyebb fajtájára); a költőt a saját gondolata, vagy hangulata ideg-izgalomba ejti; az izgalom fokról-fokra erősödik és mindent elhomályosít, kivéve az ekstázist okozó gondolatcsoportot, mely annál inkább kidomborodik és a tudat fölött egvedüluralkodóvá válik.

Lássuk: melyek a vers-alkotó kedélyállapot feltétlen kritériumai? A külvilág behatásaitól mentes magukba-merültség; alkotunk önkénytelen, vagy szándékos öszszpontosulása, ajzottsága, mely lehetővé teszi, hogy verselő- és fogalmazó-készségünk működése ne csak gépies legyen: ez az ihlet; föltétlen jellemzője csak ennyi. Közönséges szellemi munkához a gondolkodás koncentrátsága kell; a versírásához ihlet szükséges, vagyis nemcsak a gondolkodásnak, de az idegzetnek, minden szellemi erőnknek koncentrátsága kell. Versírásnál az értelmi feszültség és az idegállapot feszültsége jóformán egyenrangú munkatársak; és ezen nem változtat, hogy a magunkba-merülést és teljes feszültséget megszokhatjuk és már alig érzékeljük, már szinte „gombnyomásra gyullad”, könnyűszerrel behelyezkedünk és éppoly könnyen kilépünk belőle. — Mikor kedélyünk a külvilággal szor-

ros kapcsolatban van és jórészt a külső körülmények származéka: ilyen állapotban legfőljebb rigmust lehet írni, nem pedig költeményt; hiába van „témánk”, ha éppen hiányzik belőlünk az alkotó-feszültség lehetősége.

Az ihlet erősségi foka igen sokféle lehet, a külvilágtól leszigetelő-dött tudat nyugodt munkálkodásától az őrzöngés-szerű révíletig — de az ihlet intenzitásából egyáltalán nem következik a létrejött mű értékfoka. Gyakorta a vers sikerülésének jobban kedvez a benső harmónia, mint az ekstázikus izgalom. Mindenképpen túlzás az alkotó-révíletet dilet-tanizmusnak és infantilizmusnak nevezni, mint Spitteler teszi, vagy a művészethez fűződő babonák körébe utalni, mint Valéry, de éppigy túlzás kiváltságos nimbuszal övezni. A költő ihlete a kezdkorban intenzívebb, mint később, mikor már megszokja az alkotó-munkát; és az is bizonyos, hogy a révílet szorgalmasabban látogatja a fűzfapóétákat, mint a költőket; láttam már, mikor az érzelmes ügyvédbojtárt, vagy a vátesszé-bolondított parasztlegényt „megszállja az ihlet”, előkapja a papírost és ceruzát, ír rendületlenül, átszellemült arccal, révedező tekintettel, teljesen kikapcsolódva a külvilágból. Dilettáns regényeket olvasva, gyakran érezhetjük, hogy a szöveg valahol áttűzesedik, az író itt megihletődött és munkája még rosszabbá vált, ha ugyan egyáltalán lehetséges; a kifejezések megduzzadnak, lelkendezve kalimpálnak és föld között, vagy könnypocsolyává terpeszkednek. Könnyű megéreznii, hogy az írás az ihletnek milyen hófokán keletkezett.

Vannak trance-ban született verseim, köztük alig egynéhány a jobbakkól, annál több a kiadhatatlan legrosszabbakkól. A trance nem járhat együtt önmegfigyeléssel; mégis, utólag visszagondolva, nagyjából beszámolhatok róla. Nálam a „roham” lefolyása általában ilyenféle: Este, vagy éjszaka van, egyedül vagyok a szobában, gondjaim elpárologtak és kicsit fáradt vagyok; még nincs kedvem lefeküdni, de nem tudom, hogy mivel foglalkozzam, a túlságos ráérés üressége nyomaszt; körbe-körbe járok az asztal körül és „nem gondolok semmire”, de ebben a semmire se gondolásom számtalan emléktörmelék csillámlik; tulajdonképpen cél- és irány-nélküli mindenféle gondolás. A hintázó körbe-járkálás, narkotikus hatására az ernyedtt és rendszertelen gondolat-gomoly kezd jellegzetes hangulattá válni, határozott irányba rendeződni; szín- és hang-képzetek bizonytalan érzése támad bennem, annyira fátyolozottan, hogy pillanatra sem tudnám megrögzíteni őket, alakzatról sejtetemem sincs, csak jelle-güket érzem. Mintha súlytalanul járkálnék; és reális körülmények legfőljebb pillanatnyilag bukkannak föl bennem. Minden cselekvés automatikus: gyakori cigaretta-töltés és rágyújtás, télen a kályhára-rakás, ez-amaz, mind reflexszerű: inkább történés, mint tett. Az egyirányúvá lett hangulat kezd megéltetni egyirányú gondolatokkal: vagy egy régebben keletkezett motívum-csoport, vagy a gomolygásból kialakuló sejtelen szabja meg a gondolatok irányát; a versforma, ami ilyenkor felöltik bennem és késznek mutatkozik a tartalmat hszámba fogadni, többnyire egyszerű elemekből önkénytelenül tevődik össze, vagy már előbb kigondolt formám, vagy valamelyik szokásos forma. Gyakran már előzőleg él bennem a téma is, forma is, úgy, hogy egymáshoz közik sincsen: csak az ihlet házastja össze őket. A kéjes, narkotizált érzés egyre fokozódik, néha a reszketésig és csöndes könnyekig (melyek inkább az idegek felajzottságától erednek, mint érzékenyüléstől); ebből az ernyedtt és bódult állapotból, mintha jeges vízbe ug-

ranám, hirtelen és kínos elhatározással kell a cselekvésbe, a vers megírásába kezdenem. Írok pár sort, körbesétálok, megint írok pár sort, esetleg javítok a kéziratban (kevés versem keletkezik javítás, áthúzgálás nélkül); és ahol a kézirat nem jelez változtatást, ott is gyakran a sokadik variáció íródott: ilyenkor a javítgatás leírás nélkül, fejben megtörténik). Az ekstázis tovább folytatódik fogalmazás közben is, de már nem ringató, hanem hajszoló és gyötrelmes állapot. Mikor az írás elkészült, fáradtan olvasgatom-javítgatom órák hosszat a szöveget, még mindig mámoros ködben, melyen át a vers délibábosan szépnek látszik.

Verseim közül pl. a „Csöngő, 1932. november”, „Rövid dal” a pillanatnyi hangulat mozaikjából tevődött össze: a tárgy, forma, kifejezésmod „csak úgy jött”; nem is volt róla egészen pontos tudomásom, hogy tulajdonképpen miféle írok. A „Kísértet”-nél a téma és a kifejezések egyrésze már fejben készen állt, de a forma nem; a „Gyermekdal”-nál a régebben kitalált formához váratlanul képződött a tartalom; a „Kovács”-ban az egymástól függetlenül meglevő forma és gondolat olvadt egybe balladaszerű versé, melynek meseje váratlanul keletkezett. — Olykor a révílet valami esemény, látvány, vagy egyéb külső körülmény nyomán fejlődik, abból a hangulat-és gondolat-csoportból, melyet a körülmény támaszt: az ilyen ihlet többnyire meddő, a megformálóképesség a trance ellenére sem működik, mert az élményeknek érési idő, rendeződés és lehiggadás kell ahhoz, hogy költeménnyé alakulhassanak.

De az ihlet túlságos intenzitása nálam egyre inkább, és ritkán ered-ményez jó verseket, inkább csak szélsőségeket, és az ekstázisban-írásnál, mikor a költemény élő organizmusként fakad, nem lehetséges a műalkotás legtudatosabb része, a kompozíció. Többnyire úgy ülök le verset írni, hogy már tisztán áll előttem a tárgy, forma, szerkezet-váz és a tudatomban leiratlanul készen állnak a vezérmotívumok jelentő vrsorok; és a megírás már nem egyéb, mint a megfogalmazatlanul létezőnek kifermálása. Számtalan ilyen kifejtetlen tömböt cipelek az agyamban; megérzem az időt, mikor a leendő mű már annyira készen áll bennem, hogy kialakítását elkezdhetem; ilyenkor az írás pusztán értelmi öszszpontosulással, elhatározottan kezdődik, de a kompozíció és a mondatok hajlajdozása határozatlan melódiai párolog és belőle szelíden kibontakozik az ihlet; nem vad révílet, csak csöndes átszellemültség; munkám mellé az ihletnek csak egy halvány és jótékony sugara társul, ami a kidolgozás vesződségét inkább zsongítóan enyhíti, mint fájdalmas-sá teszi. Így írtam a „Fű, fa fűst”-öt, „Abraham áldozása”-t és sok mást. Az ilyen versek, különösen, ha hosszabbak, részletekben készülnek el, több nekiülésre; az sem baj, ha félbe kell hagynom, mert más-kor is folytatni tudom — míg a révíletben keletkező írások, ha esetleg félbemaradnak, később bajosan folytathatók. A verskölítéshez szükséges feszültség csak néha keletkezik váratlanul és akaratlanul, de többnyire a megszokás következtében bármikor előáll, ha szükséges van rá; ihletem csak ritkán „toronyi lidérc”, legtöbbször „gombnyomásra gyullad”. De mikor valamilyen élet-körülmény erősen foglalkoztat, nem tudom magamat versírásra öszszpon-tosítani, a „zseblámpa” ilyenkor nem működik. Ha városban élek, ritkán sikerül verset írnom: a városi mozgalmaság megbontja benső-életem erősségét; predesztinált falusi költő vagyok.

Ihletszerű állapot a fokozott és túlradó gyönyörködés is, akár műélvezet, akár primér valóságra irányul, és a passzív gyönyörködés akárhányszor aktív alkotó-ihletté válik, néha közvetlen folytatásképpen, néha pedig később, a visszaemlékezéskor. — A műélvezet, a hatás gyakori ihlető — ezt sokkal több poeta tudja, mint amennyi elismeri. És van egy mű-faj, mely jóformán kizárólag a műélvezet-nyújtotta ihletből táplálkozik: a műfordítás. Ha egy műfordításban elevenség és lendület van, ilyenkor az eredeti költemény nemcsak vezérfonala volt a fordítónak, de ihletője is. — Ami pedig a vilálg látványait és hangjaiban való gyönyörködést illeti: két módon nyújthat alkotó-feszültséget; közvetve, mikor nem az érzékelésünk-ből, hanem az érzékelés nyomán fakadó gondolatainkból származik a hangulat; és közvetlenül, mikor pusztán a benyomás szépsége átjár bennünket, anélkül, hogy bármit is hozzáfűznénk. Az első: aktív szellemi mozgás, mely azonnal is verssé rögzíthető, ha meg tudunk bírkozni a még rendezetlen, friss élménnyel. A második: passzív érzés, szinte személytelenül nyugalmas feloldódás; csak a későbbi visszaemlékezéskor szokott egy-egy leíró verset fakasztani.

WEÖRES SÁNDOR

Nyelv és gépek

Nyelvi laboratórium a főiskolán

A főiskola Orosz Nyelv- és Irodalom tanszékén lassan négy éve, 1965. márciusa óta működik egy nyelvi laboratórium. Fenyvesi István tanszékvezető docenst kerestük meg, hogy felvilágosítsa kérjünk tőle a tapasztalatokról. Milyen módon használható legjobban a laboratórium?

— Használata elsősorban a hagyományos órák kiegészítésében jut nagy szerephez. A hallgatók ezért leginkább nem tantervi óraszámukban, hanem szabadidejükben dolgoznak itt. Két alapvető gyakorlatipust használunk. Az egyik a hallgatási gyakorlat. A hallgatók ilyenkor 10—15 perces orosz szöveget hallgatnak magnetofonszalagról.

A laboratórium használatának másik módszere szerint a hallgató kérdéseket hall, amelyre válaszol. A kér-

dés elhangzása után mintegy 10—15 másodperccel elhangzik a helyes válasz is, így a hibákat rögtön ki lehet javítani. Néhány ismétlés után már a helyes válasz megadása nélkül hangzanak el a kérdések, a hallgató választ pedig hangszalagra mondja. Ez biztosítja az értékelés lehetőségét.

Milyenek az eddig eltelt négy év tapasztalatai?

— Tapasztalataink jók. A hallgatói nyelvtudás ösz szintjén belül három elemnél mérhető leginkább: a kiejtés, az általános beszédképesség és a nyelvtani tudatosság területén.

A kiejtés javításában döntő szerepe van annak, hogy mintaszerű orosz beszédet hallanak a hallgatók. Orosz anyanyelvűek mondják szalagra a tanárok által öszszállított szövegeket. A moszkvai rádióból is készülnek felvételek erre a célra. Beszédgyakorlatnál saját válaszukat hallják vissza eredeti orosz kiejtéssel, ez pedig biztosítja a közvetlen önkontroll lehetőségét. Ennek köszönhető, hogy az átlagos orosz kiejtés jól megközelíti a negyediki évre szükségeset. Persze ebben szerepet játszik az is, hogy a rendes órai foglalkozások sokban eltérnek a hagyományosól, az auditív és a vizuális lehet-

ségek maximális kihasználásából következen.

Emellett még hogyan használják a laboratóriumot?

— Nagy a nyelvtanulók száma mostanában a főiskolai oktatók között. Mivel a magnetofon használata sokat segít a tanulásban, rendelkezésükre bocsátjuk felszerelésünket.

Utólag még elmondjuk: a tanszéken elkészült egy irodalomelméleti orosz-magyar szakszótár, amely mintegy 850 szót tartalmaz. Hamarosan követni fogja egy nyelvészeti szakszótár is. Könnyebbé téve ezzel a hallgatók számára a szakszövegek olvasását, a terminológia elsajátítását és az oroszul folyó előadások hallgatását.

Sz. I.

